

השנה עוברת, השמיטה נשארת

“אוצר בית דין משמר את השביעית והקדושה”. תוצרת של “אוצר הארץ”

סיום השנה הקלנדרית אינו מאותת על סיומם של דיני השמיטה, שיחולו על ירקות ובעיקר על פירות עד אמצע השנה הבאה ■ הרב יהודה עמיחי ממכון התורה והארץ מסביר כיצד יש להיערך לרכישת ירקות ופירות בשנה הקרובה, משיב מה לגבי ארבעת המינים בסוכות, ומציע פתרון ליישום מצוות שמיטת כספים

יואל יעקובי

ראש השנה תשע"ו כבר נראה באופק, אבל מי שמייחל בסתר לבו לחזור לשגרה ולאפסן את כוננות השמיטה לשש השנים הבאות - טעות בידו.

השמיטה תהיה מורגשת במובנים שונים לפחות עד תחילת הקיץ הבא.

הסיבה המרכזית לכך היא הזמן הקובע לעניין תחולת קדושת שביעית על הגידולים. בעוד שבירקות קדושת שביעית חלה לפי זמן הלקיטה, הרי שבפירות האילן ברוב המקרים היא חלה לפי זמן החנטה, שהוא הזמן שבו הפרי מתחיל להיווצר. לכן עץ לימון, למשל, שפירותיו חנטו לאחר ראש השנה תשע"ה ומניב כעת קדוש בקדושת שביעית, ופירות הלימון יהיו קדושים עד סיוון תשע"ו.

מתי לבער את הריבה

הרב יהודה עמיחי, ראש המחלקה ההלכתית במכון התורה והארץ וחבר בבית הדין של “אוצר הארץ”, מסביר שמהירקות הקדושים בקדושת שביעית, כאלה שנורעו לקראת סוף השנה השישית ונקטפו בשביעית, אנו נפרדים בימים אלו, ולא ייוותרו מהם בקרוב אלא הבטטות. תוצרת הירקות המשווקת כיום על ידי “אוצר הארץ” הולכת ונהיית כזו שנורעה בשנת השמיטה עצמה במקומות שלא נכבשו על ידי עולי בבל בתחילת ימי הבית השני (אלא רק על ידי עולי מצרים בימי יהושע), ולכן קדושתם פחותה ובית הדין מתיר לזרוע שם בצירוף היתר מכירה לחומרא.

לעומת זאת, הפירות יישארו איתנו לזמן רב. תפוחים שנקנים בימים אלו, למשל, אם אינם מיבוא הרי שהם נקטפו מהעצים בקיץ

שעבר ואופסנו בקירור. תפוחים שקדושים בקדושת שביעית יחלו להופיע בשווקים בומן הקרוב, כשהזן המבשר את הופעתם הוא זן הענה, שמשווק רק כשהוא טרי. יחד עמו ואחריו ייקטפו הזנים האחרים, כשהרוב יינס לקירור וישווק במהלך השנה הקרובה. פירות ההדר, שבמהלך החורף של שנת השמיטה היו יבול שישית כי החנטה שלהם הייתה עוד לפני שנת השמיטה, יהיו קדושים בקדושת שביעית בחורף הבא.

אולם גם ירקות אי אפשר יהיה לקנות מיד לאחר ראש השנה מכל מקום, כי מלבד בעיות כמו תרומות ומעשרות שנוהגות כל השנים, עדיין מסתובבת בשוק סחורה שגודלה בשביעית באיסור ספיחין, ורק לקראת חנוכה יתבטל איסור זה ממרבית הגידולים. בקטניות יבשות (שגדלות בארץ, כגון גרעיני אבטיח, גרעינים שחורים, פול ועוד) אשר נשמרות לזמן מרובה, החשש יישאר זמן ארוך יותר. לצורך כך יש לעיין בלוחות ולוודא מתי איסור ספיחין פוקע מכל מין.

הצורך לנהוג קדושה בפירות הוא רק צד אחד של משמעות קדושת השביעית. צד אחר הוא הביעור. חז"ל דרשו מפסוקי התורה שכל זמן שהפרי מצוי בשדה - ניתן לאכלו, אך כאשר הפרי כלה לחיה שבשדה - יש צורך לבער גם את מה שבבית. לדעת הרמב"ם ביעור זה משמעותו כפשוטו, השמדה. לשיטה זו איסוס תפוחים בקיץ לצורך שיווקם במהלך החורף אינו אפשרי, כי זמן הביעור שבו לא ניתן יהיה למצוא יותר תפוחים בשדה הוא כבר סביב סוכות. אולם הרב עמיחי אומר כי המנהג הוא שלא כדעת הרמב"ם, וביעור משמעותו הפקר. פירות שנמצאים בבית

האריזה ברשות של בית הדין - אינם טעונים הפקר, כי הם נחשבים כבר ככאלה. אולם פירות שהאדם

הרב יהודה עמיחי:
הזהירות שמחייבת
ההלכה שלא לסחור
בפירות שביעית
בנשאר השנים קיימת
בנך שלא ניתן יהיה
לבחור את האתרוגים

הותיר ברשותו, ובדרך כלל פירות ששורדים עד זמן הביעור הם כאלה שנעשה בהם עיבוד כזה או אחר, למשל ריבה - יש להפקיר, רצוי בפני שלושה ומחוץ לבית. לאחר מכן הרב עמיחי ממליץ שלא לזכות בהם, כי זמני הביעור המופיעים בלוחות הם משוערים, וייתכן כי מצוות הביעור עוד לא התקיימה. מצוות הביעור התקיימה כבר בשסק, שנדיר שנשאר עד זמן הביעור, ובקרב (אמצע אב) יחול גם הביעור של המשמש, שממנו מקובל יותר להכין ריבות.

בחג הסוכות הקרוב האתרוגים המשווקים יהיו גם כן של אוצר בית דין וקדושים בקדושת שביעית. 'אוצר הארץ' כחברת שיווק אמנם לא תשווק אתרוגים, אך בית הדין של 'אוצר הארץ' נתן הכשר למגדל ראי שמייס מצפון הבקעה שישווק את האתרוגים שלו כאוצר בית דין. יש להניח שבשמיטה הנוכחית, כמו גם בשמיטות קודמות, האתרוגים ישווקו באריות סגורות בלבד, כשהם מחולקים לשלוש רמות הידור. עדיין הזהירות שמחייבת ההלכה שלא לסחור בפירות שביעית כבשאר השנים קיימת בכך שלא ניתן יהיה לבחור את האתרוגים. גם ההדסים, לצמח שאמנם אינו משמש למאכל אך משמש לריח, שישווקו לחג הסוכות הקרוב יהיו קדושים בקדושת שביעית.

סוגיית הביעור מגלגלת לפתחנו שאלה נוספת המוכיחה כי שינוי הרגלי השיעור והצריכה של ימינו משפיע על ההלכה. המשנה במסכת שביעית מחלקת בין שלושה אזורים

("ארצות") לעניין הביעור, שכאשר כלה אותו מין מאותו אזור, גם אם הוא קיים בשני האזורים האחרים, צריכים בני אותו האזור שממנו כלה המין לבער את אותו מין. הרב עמיחי מסביר כי היום חלוקה זו אינה קיימת, וכל עוד המין נמצא במקום כלשהו בארץ ישראל - אין צורך לבער אותו. הוא מנמק זאת בכך שכיום, בניגוד למציאות בימי המשנה, הפירות אינם משווקים רק באזור גידולם, והמשק המודרני אפילו מנצל את העובדה שיש פערים בזמני הבשלת הפירות בין המקומות השונים על מנת להאריך את תקופת הימצאותו של המין בשוק.

היתר המכירה - בדיעבד

השמיטה היא כמו חיי נישואין. התרגשות וציפייה רבה לפני, אבל גם במקרה של זוגיות טובה, המציאות לא תמיד הכי נוחה. לא תמיד כל דבר נמצא, לפחות לא מסוג הכשרות המבוקשת, המחירים לעתים גבוהים יותר, ופרט לאווירת הקדושה באכילת פירות שביעית יש גם לא מעט טרחה בשאריות, בפרט אם בבית יש גם ילדים קטנים.

הרב אינו נמנה על מתנגדי היתר המכירה. מדוע לדעת הרב יש צורך להזדקק לאוצר בית דין ולא עדיף להסתפק בהיתר המכירה, שעושה לכאורה את החיים קלים יותר?

"הבעיה בהיתר המכירה שהוא מפקיע את מושג השביעית", הוא אומר. לדבריו, למרות שתוקפו של היתר מכירה מעוגן הלכתית על

ידי רבים מגדולי הפוסקים, כשבדור האחרון מפורסם הרב עובדיה יוסף כמי שנלחם על תקפותו, אין הוא הפתרון המומלץ על ידי חלקם. הרב עמיחי מציין שגם הרא"ה קוק, מגדולי המייצבים את יסודותיו ההלכתיים של ההיתר, ראה בו פתרון של בדיעבד, ומי שיכול היה שלא להסתמך עליו - הרב קוק הנחה אותו שלא לעשות כן. גם הרב אליהו שגיבה את ההיתר, סבר שהוא הדרגה הנמוכה ביותר של תוצרת כשרה. "לעומת היתר המכירה", אומר הרב עמיחי, "אוצר בית דין, למרות הטרחה שהוא יוצר לעתים, משמר את השביעית ומחזק את הקדושה".

יכול נוכרי, למרות שמהבחינה ההלכתית המצומצמת של דיני שביעית הוא עדיף, הרי שמבחינות אחרות, שגם להן יש משמעויות הלכתיות נכבדות, יש איתו בעיה גדולה. "אם כולם ייקחו מנכרי", אומר הרב עמיחי, "החקלאות היהודית תתמוטט". הרב עמיחי מתריע מפני אפשרות שהציבור יראה כי טוב ויחליט להעדיף גם בשנים האחרות את החקלאות הנוכרית, שהיא לעתים זולה יותר. ואם עד עכשיו עסקנו בסוגיות שריח השדה נודף מהן, הרי שסוגיה נוספת הקשורה לשמיטה היא דווקא עניין לבנקים העוסקים במסחר, לוויים ומלווים. שנת השמיטה מסתיימת עם שמיטת הכספים, שבה כל החובות שחייב יהודי לחברו נשמטים בחלוף כ"ט באלול של שנת השמיטה. גם ממצווה זו לא שרד הרבה בגלל הפרובול שתיקן הלל הזקן, כשראה שמצוות שמיטת

הכספים יוצרת מציאות שבה העשירים נמנעים מלהלוות לאחיהם העניים. מצד שני, הרב עמיחי אומר כי שמיטת כספים נועדה להציל את העניים מחובות שאינם נגמרים. "זה לא הגיוני שמאה אלף שקלים שאדם מפקיד בבנק יישטמו. זה חסר היגיון שנשמט חוב לעשירים", הוא אומר. כאן השימוש בפרובול הוא בהחלט במקום.

ב'אוצר הארץ' מנסים להחזיר לפחות חלק מתפארתה של שמיטת הכספים. מיום בשם 'נדיבי ארץ' מאפשר הלוואת כספים לארגון, וזמן פירעון החוב הוא בכ"ח באלול. יום אחר כך החוב נשטם, בערב ראש השנה, כשהאדם שהלווה אותו מתנה שהוא לא נכלל בשטר הפרובול. הכספים הללו, שמצטברים לכדי סכומים מרשימים, נותנים כוח בידי ארגון 'פעמונים' לנהל משא ומתן על פירעון חובות של משפחות שנקלעו למשבר כלכלי. הבנק, שמעדיף ציפור אחת ביד מאשר שתיים על העץ, יסכים למחוק את חובות המשפחה תמורת תשלום חלק מהם, וכך מחולצות משפחות רבות מסחרור כלכלי בלתי נגמר, ומטרתה המקורית של מצוות שמיטת כספים מתקיימת.

אם זה בשדה ואם בבנק, יש עוד דרך לעבור עד שנגיע ליעדים שהתורה מכוונת אותנו אליהם במצוות השמיטה. "נוסף קדושת ארץ ישראל, נוסף קדושת פירות ארץ ישראל", אומר הרב עמיחי, "ונחזק את עם ישראל ביצירת חברה חזקה וקדושה".

yoelyya@gmail.com